

आमसञ्चार माध्यममा आदिवासी जनजातिका मुद्दा

पत्रकारिता तथा आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

शोधकर्ता
शुभराज शिल्पकार

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पत्रकारिता तथा आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

२०६४(२००७)

कृतज्ञता

कुनै पनि अध्ययन एक्लो प्रयासबाट मात्र सम्भव हुन सक्दैन । त्रिभुवन विश्वविद्यालय पत्रकारिता तथा आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको यस शोधपत्र तयार गर्न मेरो मिहिनेतसँगै धेरै सहयोगीहरूको ज्यादै महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । तसर्थ सर्वप्रथम मेरा शोध निर्देशक गुरु चिरञ्जीवी खनालप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । उहाँले दिनुभएको सल्लाह, सुझाव तथा मार्गदर्शनको फलस्वरूप यो अध्ययन पूरा गर्न सकिएको हो । साथै अध्ययनका क्रममा उहाँले प्रदान गर्नुभएको प्रोत्साहन पनि सदा स्मरणीय रहनेछ ।

त्यसैगरी अध्ययनका लागि आवश्यक सूचना तथा सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घ जनजाति सशक्तिकरण परियोजना(जेडपी)का सञ्चार संयोजक प्रमोद तण्डुकार, प्रश्नावली तयारीका क्रममा अमूल्य सुझाव दिनुभई हौसला प्रदान गर्नुभएका मार्टिन चौतारीका अनुसन्धानकर्ता दाजु शेखर पराजुली र प्रश्नावली भरी सहयोग गर्नुहुने सञ्चारकर्मीहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यसबाहेक मित्र हर्षमान महर्जन, राजधानी दैनिकका पत्रकार मित्र डिल्ली आचार्य, अशोक सिलवाल र तथ्याङ्क प्रशोधन एवं प्रस्तुतिकरणमा सहयोग गर्नुहुने बहिनी अर्मिला शिल्पकार लगायतका सहयोगीहरूलाई पनि विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

शुभराज शिल्पकार

विषय सूची

अध्याय - एक

परिचय

१. पृष्ठभूमि	१
१.१ नेपाली आमसञ्चारमा जनजातिका कुरा	१
१.२ नेपालमा आमसञ्चारको विकासक्रम	३
१.३ नेपालको जनसङ्ख्यात्मक संरचना	१२
१.४ मूलधारका सञ्चारमाध्यममा स्वामित्वको स्थिति	१४
१.५ सम्पादकीय समूहमा जातीय सहभागिताको स्थिति	१५
१.६ समस्याको कथन	१६
१.७ अध्ययनको उद्देश्य	१७
१.८ अध्ययनको महत्त्व	१८
१.९ अध्ययनको सीमा	१९
१.१० शोधको सङ्गठन	१९

अध्याय - दुई

सन्दर्भ सामग्रीको पुनरावलोकन

२.१ नेपाली आमसञ्चार माध्यम र आदिवासी जनजाति	२१
२.२ अन्तर्राष्ट्रिय परिदृश्य	३०
२.३ आदिवासीको परिभाषा र पहिचान	३३
२.४ जनजातिको परिभाषा र पहिचान	३६
२.५ आदिवासी जनजातिका मुद्दाहरू	३८

अध्याय - तीन
अध्ययन पद्धति

३.१ तथ्याङ्क सङ्कलन	४४
३.२ अन्तर्वार्ता	४४
३.३ सर्वेक्षण	४४
३.४ पत्रिकाको अनुगमन	४५
३.५ घटना अध्ययन	४५
३.६ तथ्याङ्क प्रस्तुति	४५

अध्याय - चार
नतिजा

४.१. मूलधारका छापा माध्यममा पत्रकारहरूको सहभागिता	४८
४.२ पत्रकारहरूको जातीय विवरण	५१
४.३ धार्मिक हिसाबले पत्रकारहरू	५१
४.४ आदिवासी जनजातिका विषयमा सञ्चारकर्मीहरूको ज्ञान	५२
४.५ आदिवासी जनजातिका समस्याबारे सञ्चारकर्मीहरूको दृष्टिकोण	५६
४.६ आदिवासी जनजातिका विषयलाई सञ्चार संस्थाले दिएको महत्त्व	५७
४.७ सञ्चार संस्थामा समाचार सम्बन्धी कार्यमा जातीयताको प्रभाव	५९
४.८ आदिवासी जनजातिका सूचना सम्प्रेषणमा सञ्चारकर्मीको सक्रियता	६०
४.९ सञ्चार संस्थामा जातीय सहभागिताको महत्त्व	६१
४.१० आदिवासी जनजातिका मिडियामा नउठेका मुद्दा	६२
४.११ आदिवासी जनजातिका विषयमा सूचना सङ्कलन/सम्प्रेषणमा सञ्चारकर्मीले अनुभव गरेका समस्या	६२
४.१२ आमसञ्चार माध्यममा आदिवासी जनजातिका समस्याले उचित स्थान पाउने उपाय	६४
घटना अध्ययन - १	६५
घटना अध्ययन - २	६८

अध्याय - पाँच
विषयवस्तु विश्लेषण

५.१ समाचार सामग्रीको विश्लेषण ७०

अध्याय - छ
निष्कर्ष र सुझाव

६.१ निष्कर्ष ७५
६.२ सुझाव ८०

सन्दर्भ सामग्री

परिशिष्टहरू

१. सर्वेक्षण प्रश्नावली
२. अध्ययनमा समावेश पत्रिका र सञ्चारकर्मीहरूको विवरण
३. नेपालका आदिवासी जनजातिहरू
४. नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ का प्रावधानप्रति आपत्ति तथा असन्तोष जनाउँदै नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घले प्रधानमन्त्रीसमक्ष बुझाएको ज्ञापन पत्र
५. नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घका सदस्य सङ्गठनहरू
६. २०६२ साल फागुन मसान्तसम्म दर्ता भएका पत्रपत्रिको तथ्याङ्क